

ЦИГУЛКОВАТА ШКОЛА НА НИКОЛО ПАГАНИНИ И НЕЙНИТЕ ПОСЛЕДОВАТЕЛИ В БЪЛГАРИЯ

Божанка Моцинова

На пръв поглед като че ли не съществува връзка между известния италиански виртуоз Николо Паганини и българската цигулкова школа. Знае се, че по време на своето европейско турне той не е посещавал България за концерти. В ония години България е част от Отоманската империя и българският народ мисли само за своето оцеляване и освобождение.

Добре известно е, че цигулката като инструмент става популярна в България едва през втората половина на XIX век (т.е. след смъртта на Паганини през 1840 г.). Пренесена от българи, учещи или работещи в Европа (Франция, Белгия, Германия, Австрия, Италия и др. страни), цигулката бързо намира приложение в музикалния ни живот. Най-голям интерес към цигулката, предимно сред младите български интелектуалци, създава унгарският цигулар Михайл Шафран (1824 – 1905). През 1851 г. в град Шумен той основава (заедно с още осем музиканти, пристигнали в България от други европейски страни) първия български оркестър. През 1861 г. ръководството на оркестъра е поверено на Добри Войников (1838 – 1878).

След освобождението на България от османско иго (1878 г.) музикалната ни култура се развива бързо. Младите музиканти отиват да учат (или специализират) в европейските страни, а след завръщането си създават първите музикални школи и институти (през 1912 г. Музикалното училище и през 1921 г. Музикалната академия в София).

20-те–40-те години на XX век са важен етап в музикалното развитие на българската култура. През този период, Маестро Георги Атанасов (1881 – 1931 г.), учил в Миланската консерватория при видния композитор Пиетро Маскани, организира и дирижира концерти и запознава българската общественост с произведенията на Рихард Вагнер, Едвард Григ, Волфганг Амадеус Моцарт, Лудвиг ван Бетховен, Пьотр Илич Чайковски и др. велики музиканти.

Концерти изнасят и видните български изпълнители Ангел Букурещлиев, проф. Андрей Стоянов, проф. Иван Торчанов, Величка Савова, братя Владигерови, Саша Попов и др. В страната гостуват и показват изпълнителското си майсторство и много чужди артисти (Емил Зауер, Анри Мартò, Бронислав Хуберман, Роза Ерлих, Лаура Раполди-Карер, Ян Кубелик, Йозеф Сигети, Йеньо Хубай и Коциан).

* * *

След този кратък исторически преглед да проследим как се е развила българската цигулкова школа и какви са нейните връзки с школата на Паганини.

Макар че не е бил много добър педагог, Паганини разкрива “тайните” на цигулковото изкуство единствено пред своя признат ученик Камило Сивори. Той е работил с него по нов метод, който по думите му “е в състояние да превърне един среден изпълнител в отличен инструменталист.” (4, с. 30)

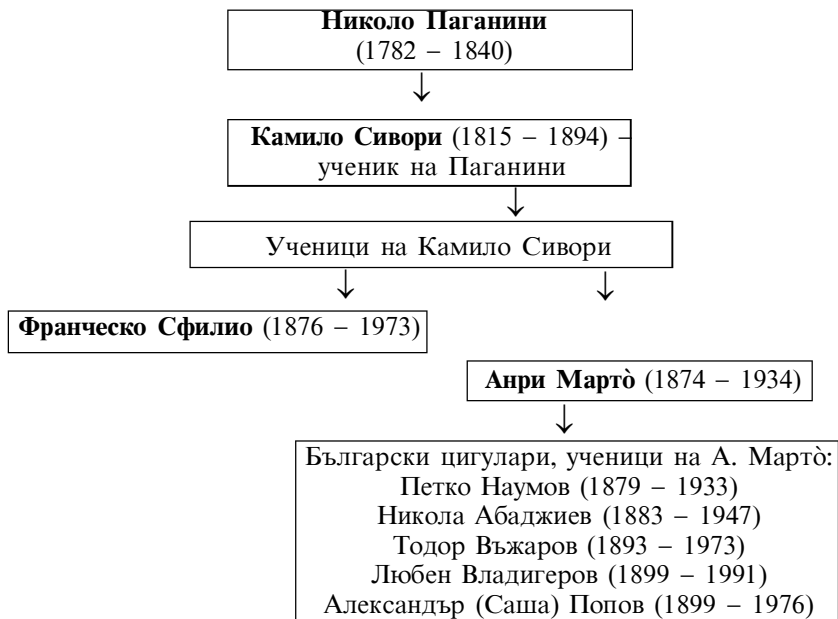
В този метод са обединени резултатите от задълбоченото изследване на Паганини върху естеството на цигулката. В основата му стои различен, от общоприетия, начин за държане на цигулката и за движението на лъка и за изучаване на гамите (най-вече на хроматичната гама).

Камило Сивори се смята за продължител на школата на Паганини и за блестящ интерпретатор на виртуозните му творби. Притежавал е изключителна инструментална техника, съчетана с красив и изразителен тон. Изпълненията му се отличавали с прецизност, лекота и стилова достоверност: “Сивори е господар на своя инструмент, както никой друг...” (4, с. 237)

Като педагог Сивори предава своите умения на няколко италиански цигулари, а в последните години от живота си и на французина Анри Мартò, който се нарежда сред най-големите цигулари и педагози в Европа в началото на XX век.

В България се заговорва за творчеството на Паганини в края на XIX и началото на XX век. Тогава как може да се мисли (и говори), че съществува връзка между школата на Паганини и българската цигулкова школа?

Да, връзка между двете школи съществува, но, за да се открие, е необходимо най-напред да анализираме цигулковата школа, създадена от Паганини чрез неговия ученик Камило Сивори, която ще представим в следната схема:

* * *

Петко Наумов е един от първите български цигулари. Започва да учи музика с чешките учители Йозеф Хохола и Йозеф Швертиер. През 1896 г. става ученик на Отокар Шевчик в Прага, а от 1899 г. учи в Парижката консерватория, където се дипломира и специализира цигулка с Анри Мартò (“ученик на Камило Сивори – единственият признат ученик на Паганини”). Връщайки се в България, Наумов основава през 1904 г. в гр. София първата частна цигулкова школа и преподава метода на Анри Мартò (т.е. на Паганини). Този метод много скоро дава добри резултати: в България се заговоря за школата на П. Наумов и за виртуозната цигулкова техника на неговите многобройни ученици, сред които Никола Абаджиев, Тодор Въжаров, Любен Владигеров, Саша Попов и др.

За развитието на изпълнителското цигулково майсторство през 20-те–30-те години на ХХ век най-голямо значение има проф. **Никола Аганасов Абаджиев** (род. 14.02.1883 г. в Русе – поч. 9.09.1947 г. в Берлин). От 1901 до 1905 г. той учи в Брюкселската консерватория – цигулка при проф. Томсон и музикална теория при професорите Жилсон и Юберти. През 1914 г. специализира в Берлин при Анри Мартò. Завърнал се в България, става

преподавател в Държавната музикална академия, а през годините 1931 – 1933 е неин директор. Негови ученици са изтъкнатите цигулари Васил Чернаев, Тодор Торчанов, Васил Лолов, Стоян Стоянов-Иванов, както и сина му – виртуозът Васко Абаджиев, с когото изнася концерти и музикални лекции.

Друг представител на школата на Анри Мартò (и чрез него на Паганини) е българският цигулар **Тодор Въжаров**. Първоначално учи цигулка с Петко Наумов, а от 19-годишна възраст с Анри Мартò, следвайки го винаги в местата, където той концертира или работи (Берлин, Прага, Дрезден, Лайпциг и други европейски градове).

От 1942 до 1959 г. Тодор Въжаров е професор по цигулка в Музикалната академия в гр. София и формира много млади музикални таланти.

Ученик на Петко Наумов (и впоследствие на Анри Мартò) е и цигуларят **Любен Владигеров** (брат-близък на големия български пианист и композитор Панчо Владигеров). Любен Владигеров започва да свири на цигулка през 1910 г. под ръководството на Петко Наумов. През 1912 г. спечелва държавна стипендия и отива в Берлинското висше музикално училище, където учи цигулка с Анри Мартò. През 1921 г. е отново в Берлин: търси Анри Мартò, за да продължи обучението си с него, но намира ситуацията много променена (след Първата световна война Анри Мартò е принуден да напусне Берлин като нежелан френски поданик). Но когато Анри Мартò пристига за концерти в София през 1935 г., двамата с Любен Владигеров (ученик и учител) изпълняват пред софийската музикална общественост “Концерт за две цигулки” от Й. С. Бах със съпровод на Академичния оркестър.

Друг ученик на Петко Наумов е големият български цигулар и оркестров диригент **Александър (Саша) Попов**. Учил цигулка и при Отокар Шевчик в Прага. В годините 1910 – 1913 и 1925 – 1928 година прави многобройни концертни турнета в Италия и други европейски страни, свирейки повече от 250 композиции, като изразява предпочитание към творбите на Паганини и Чайковски. Като професор в Музикалната академия в гр. София Саша Попов обучава цигуларите Васил Стефанов, Петър Христосков, Любомир Янков и др. През последните години от живота си е известен оркестров диригент в цяла Европа и в Америка.

* * *

Списъкът може да се продължи със следващото поколение български цигулари. Между учениците на гореизброените професори по цигулка са Христо Обрешков, Недялка Симеонова, Владимир Аврамов, Константин Зидаров, Васил Чернаев, Трендафил Миланов, Васко Абаджиев, Елена Генева, Антон Хаджиатанасов, Боян Лечев, Емил Камиларов и много други. Всички те

продължават цигулковата школа на Паганини (чрез Анри Мартò) и подготвят своите многобройни ученици.

Но като че ли най-големи заслуги за разнасяне славата на българската цигулкова школа през първата половина на ХХ век имат трима от тях, за които ще говорим по-подробно в следващите редове.

Васил (Васко) Николов Абаджиев (род. 14.01.1926 г. в София – поч. 14.12.1974 г. в Хамбург, Германия) остава в историята на българското изпълнителско изкуство с името “Българският Паганини”.

“Васко изпревари времето. Ако се бе родил двадесетина години по-късно, щеше да го “улови” модерната звукозаписна техника и телевизията и сега нямаше да е необходимо да започваме от “а-бе” в убеждаването на “масовия цивилизован слушател”, че трябва да знае за детето-чудо на 30-те години, за блестящия изпълнител от 50-те години.” (5, с. 6)

“Васко е едно от чудесата на ХХ век. Нито един от най-големите виртуози на ХХ век не е постигал признание на 6-годишна възраст. Йехуди Менухин “изгрява” на около 8 години и получава признание на 12 години. Давид Ойстрах печели конкурса “Изаи” почти на 30 години. Яша Хайфец завоюва сцената на 14 години... Васко накара музикална Европа през 30-те години да говори за него, да се изумява от необичайно рано разцъфналия талант.” (5, с.7)

Родът на майка му – талантливата пианистка Лала Пиперова, завършила Мюнхенската консерватория – е изпълнен с видни интелектуалци: чичо му Любомир е завършил Дрезденската консерватория при маестро Фуртвенглер и е известен симфоничен и оперен диригент; леля му Ана е пианистка, възпитаничка на знаменитата Римска академия “Санта Чечилия”; леля му Пеша е завършила Художествената академия в София, а леля му Надежда е учила медицина, а после и балетно изкуство в София и Женева.

Едва 3-годишен Васко проявява своя “свръх абсолютен слух” и необичаен интерес към музиката. По това време в София гастролира известният цигулар Анри Мартò, при когото е учил бащата му – проф. Никола Абаджиев.

“Още щом вижда малкия Васко, преди да е чул нещо за неговите необичайни способности и лично да се е убедил в невероятния му музикален усет, казва: “Какви очи! Как искря! Колко лъчи и светлина има в тях! От това дете – помнете думите ми – ще стане много голям музикант.” (5, с.13)

Това са първите пророчески думи!

Васко започва да свири на четвъртинка цигулка “Обри” едва на 5 години. Напредва изненадващо бързо и на 6-ия си рожден ден (14.01.1932 г.) изнася пред роднини, близки и представители на творческата интелигенция в София своя първи концерт. Свири “Концерт в сол мажор” от В. А. Моцарт и “Концерт в ла минор” от А. Вивалди под акомпанимента на майка си. На 3 май 1932 г. се представя с концерт и в сградата на тогавашния Италиански културен институт “Про Ориенте” на ул. “Оборище” в София, на който изпълнява “Концерт в ми минор” от Вивалди, “Соната в ми минор” от В. А. Моцарт и “Менует във фа мажор” от Георг Хендел. През юни 1932 г. пътува до Виена, където баща му проф. Никола Абаджиев е член на журито в Международен конкурс за певци и цигулари, заедно със световноизвестните цигулари Джордже Енеску, Карл (Карой) Флеш, Георг Куленкамф, Бронислав Хуберман, Ян Кубелик, Карл Лафит и японска педагожка То Мао. Васко е на 6 години и е извън възрастовата граница на конкурса, но на 16 юни с.г. свири пред журито (под акомпанимента на Джордже Енеску) “Концерт в ла минор” от Вивалди, “Концерт № 4 в ре мажор” от В. А. Моцарт и “Романс във фа мажор” от Бетховен. След изпълненията Дж. Енеску го целува и казва:

“Направо гениално дете! Дори и да го оставите на някой Робинзонов остров, пак ще стане музикант!” (5, с. 25)

Вестниците “Винер таг” (от 12.06.1932 г.), “Винер билдер” (бр.25 от 1932 г.), “Нойес винер журнал” (от 16.06.1932 г.), “Нойес фрайе пресе” (от 16.06.1932 г.) разнасят новината за “малкия чудесен цигулар” и “детето-чудо”.

През 1933 г. Васко Абаджиев отива в Будапеща и се среща с прочутия унгарски пианист, композитор и диригент Ернест Дохнани, пред когото свири “Ла Фолиа” от Арканджело Корели и някои сонати и концерт от Моцарт. Дохнани е удивен и му предрича блестящо бъдеще.

На 9-годишна възраст Васко става най-младият випусник на Общия отдел на Държавната музикална академия! На зрелостния изпит свири “Соната в сол минор” от Й. С. Бах и “Концерт за цигулка” от Бетховен.

На 28 ноември 1934 г. в София пристига големият френски цигулар и педагог Жак Тибò. В хотела, където е отседнал, Васко му се представя с “Концерт за цигулка” от Бетховен. Тибò е възхитен и написва в албума за мнения на Васко:

“На прелестния малък Васко Абаджиев, който трябва, ако пожелае това, да даде на цигулковото изкуство едно от най-големите и редки имена! Голям успех, мило мое момче!” (5, с. 29)

Тибò съветва родителите му да го заведат при някой от изтъкнатите педагози в Западна Европа и дори самият той е готов да се занимава с него

в Париж. В концертите си през 1935 г. Васко включва освен творби на Бах, Моцарт и Бетховен и произведения на П. Ил. Чайковски (“Концерт за цигулка”), на Х. Виениявски (“Скерцо-тарантела”), Ф. Крайслер (“Сицилиана и Ригодон”) и др. След един от концертите му музикалният критик Михаил Кремен пише:

“Васко Абаджиев е толкова чудо, колкото е чудо всеки по-голям талант, всеки гений във всяка област. Той е нещо по-сериозно от вундеркинд, той е гениално дете, той е роден голям артист, той е духът на цигулката...” (5, с. 32)

През същата година 1936 започва едно “запознанство”, което дава невероятни плодове – Васко Абаджиев с огромно уважение и страст пристъпва към творчеството на Николо Паганини. Двадесетина години по-късно той разказва как е учил по един каприз на ден, защото се смяташе, че Паганини не е записал всичко в нотите и има неща, които трябва да бъдат разчетени между петолинията. Всеки цигулар, достигнал до Паганини, знае колко сложна е задачата да се изсвирят пълноценно нотите – великият чародей не се е интересувал дали сътвореното от него е по силите на останалите изпълнители: той просто е записвал изсвиреното от самия него. Не са малко цигуларите, даже от висока класа, които се стъписват пред отделни опуси на италианския маестро. А Васко ги усвоява с невероятна лекота и със същата лекота ги изпълнява на концерти. Сухата статистика доказва, че като бисови номера на многобройните си концерти най-често е изпълнявал именно творби на Паганини.” (5, с. 34)

Едни от най ярките интерпретатори на гениалния генуезки цигулар са Фриц Крайслер и Йожен Изаи. Затова Васко решава да се яви през март 1937 г. на Международния конкурс “Изаи” в Брюксел, Белгия. Преди конкурса изнася концерт пред елитна публика в залата на Двореца за изящни изкуства, където го слушат уважаваните педагози на Брюкселската консерватория – проф. Крикбом и проф. Зимер (ученик на Изаи). И двамата изразяват готовност да го приемат за свой ученик, а проф. Зимер, едва сдържайки вълнението си, казва:

“Щастлив съм, че providението ми изпрати този ангел, олицетворение на съвършен музикант.” (2, с. 19)

Васко не може да участва в конкурса “Изаи” поради “не навършени години”, но въпреки това свири пред авторитетното жури в състав: Георг Куленкампф, проф. Ямполски, Жак Тибò, Еньо Хубай, Йозеф Сигети и Карл Флеш. На конкурса се изявява съветската цигулкова школа – първа награда получава Давид Ойстрах, следван от Марина Козолупова, Елизабет Гилелс,

Борис Голдщейн и Михаил Фихтенгоцц*. Васко не е сред наградените, но журито обявява на тържествената церемония по закриването на конкурса, че на него е поставила най-висока оценка от всички участници и му присъжда извънредно отличие и голяма парична премия, събрана от група меценати. А кралица Елизабет I (под чийто патронаж протича конкурсът) го кани на частна ауденция в двореца: единствено него от всички участници!

Васко се записва за редовен студент в Брюкселската консерватория при проф. Зимер.

Може би трябва отново да припомним, че влиянието на баща му (възпитаник на Анри Мартò, т.е. на цигулковата школа на Паганини) е от особена важност за Васко в първите години на обучение, а по-късно във Висшето училище за музика в Берлин. Затова сред гениалните му изпълнения срещаме творби от великите италиански цигулари Корели, Тартини и Паганини.

“Васко не е свирил механично даже най-тривиалните упражнения. Дори съм го слушал понякога да свири хроматичната гама – и там, къде крешендо, къде пианисимо, къде с изтегляне на лъка, но никога равнодушно...” (5, с. 61)

През май 1938 г. Васко Абаджиев става най-младият притежател (само на 12 години!) на първа награда от Шестия международен конкурс “Фриц Крайслер” в гр. Лиеж, Белгия. Вестниците го обсипват с похвали:

“Ла Мъоз” от 20 май 1938 г.: “Това хлапence свиреше с лекота, с музикалност и полет на духа, на които нищо не може да противостои...”

“Журнал дьо Лиеж” от 22 май 1938 г.: “Палмата на първенството грабна едно момченце на дванадесет години! Това може да наречем триумф на природата, на темперамента!”

“Газет дьо Лиеж” от 20 май 1938 г.: “За шести път наградата “Крайслер” намери своя притежател. Този път това е един млад виртуоз – Васко Абаджиев...”

“Ла Мюзик” от 20 май 1938 г.: “Това хлапence на 12 години е направо забележително! Неговите способности са изключителни. То притежава богата звучност на тона, вече съвършена техника и една музикалност, която на такава възраст изумява!”

След години Давид Ойстрах ще каже за Васко: “Забележителен интерпретатор на Бах и Паганини!” (5, с. 33)

---

* Нека припомним, че тези цигулари са продължители на школата на Леополд Ауер в Русия, който може да се нарече представител на италианската цигулкова школа на Тартини, ако се проследи линията Тартини – Пуняни – Виоти – Род – Бьом – Хелмесбергер – Ауер. (б.а.)

Следват години на концерти-рецитали и като солист на най-добрите оркестри в Белгия (Брюксел и Антверпен), Франция (Париж), Италия (Рим, Милано, Флоренция и др. градове). Навсякъде успехът е огромен: във Флоренция, където свири под диригентството на маестро Марио Роси, публиката (близо 4500 души!) го аплаудира дълго и не му позволява да слезе от сцената. Вестниците не пестят суперлативите:

“Месаджеро” от 19.11.1938 г.: “Свършена интонация, блестяща техника и музикален дух, който е негова втора природа.”

“Литорале” от 19.11.1938 г.: “Изпълнителят разкри дълбоки добродетели със своя собствен вътрешен свят, изострена интелектуалност, стилизирана мъдрост. Той изобщо е повече от едно дете-чудо — той е истински артист на 12 години. Като го слушаме разбираме защо журито му е присъдило голямата премия “Крайслер” — едно отличие, което се дава само по изключение...”

“Нуово джорнале” от 13.02.1939 г.: “Абаджиев бе изключителен интерпретатор на Моцарт (Концерт № 5 в ла мажор) и на Паганини.” (5, с. 44)

През 1939 г. Васко Абаджиев завършва Брюкселската консерватория.

През 1940 г. Жак Тибѐ го кани за по-нататъшно усъвършенстване в Париж, но на 10 юни 1940 г. германските войски окупират Белгия. Малко след това в Брюксел пристига представителят на германската концертна дирекция Ебнер, който “открива” Васко и през август 1941 г. цялото семейство Абаджиеви заминава за Берлин. Васко продължава да учи във Висшето училище за музика. Първият му концерт е в Бетовеновата зала. Успехът е невероятен и се повтаря още два пъти с програма: Соната “Дяволски трилери” от Тартини, “Първият концерт за цигулка” на Паганини, двата романса на Бетховен, “Китайско барабанче” от Крайслер. Следват концерти в цяла Германия и във Виена с прочути диригенти като Фуртвенглер, Карл Бьом, Ерик Клайбер, Херман Абендрот, Бонгарц и др.

От април 1945 г. семейство Абаджиеви се евакуира, заради бомбардировките в Саксония, като най-дълго остава в Райхенбах.

На 9 септември 1947 г. в Берлин умира внезапно бащата на Васко. Това се отразява силно на душевността и изпълнителската му дейност. Васко се отдава на композиране, пише 12 струнни квартета, три сонати за соло цигулка, три сонати за пиано, три каприза за соло цигулка в стил “Паганини” (единият от които наричат “25-я каприз на Паганини”), други десет каприза за цигулка, “Перпетуум мобиле” за цигулка, “Фантазия” за струнен квартет, “Фантазия” за цигулка и пиано, “Серенада” за струнен квартет и още много камерни творби.

През 1948 г. Васко Абаджиев изнася поредица от концерти в Женева, Цюрих, Берн и Будапеща.

От април 1952 г. е отново в България, където в периода 1952 – 1956 г. води напрегнат концертен живот: солира на оркестри под диригентството на Саша Попов, Васил Стефанов, Влади Симеонов, Константин Илиев, Добрин Петков и изнася много самостоятелни концерти, аккомпаниран от пианиста Панчо Владигеров.

От изключително богатия си репертоар най-често изпълнява Баховата “Шакона” за соло цигулка, “Кампанелата” и “Капризите за соло цигулка” на Паганини, концертите на Моцарт, Чайковски и Паганини (№ 1).

“Който не е присъствал на тези музикални тържества на духа, не може да си представи ураганните възгласи “още, още” и “бис”. Докараната до фанатична екзалтация и възторг, обезумяла и ненаситна публика тропаше с крака, ръкопляскаше и викаше... (5, с. 54)

На 24 април 1952 г. Васко Абаджиев свири със Софийска филхармония под диригентството на Васил Стефанов концертите на Чайковски и на Паганини (№1). Ето спомените на Маестрото:

“Докато при Чайковски творбата прозвуча все пак “нормално”, то при италианеца имаше нещо наистина омагьосващо. Такъв технически блясък, без каквато и да е показност, никога преди не бях срещал. Даже най-трудните пасажии Васко изпълняваше външно сдържано, но от това още по-въздействащо. От двата концерта имах усещането, че съм преживял нещо неправдоподобно. След Паганини Васко изпълни “на бис” два от капризите му...” (5, с. 56)

В отзив от проф. Арсени Лечев четем:

“...Свършено, неподражаемо майсторство показва Абаджиев в концерта на Паганини. Този концерт, наситен с блясък, главоломни пасажии и изключителни технически трудности, съдържащ всички елементи на цигулковата техника и написан с демоничната радост на цигулар, завладял материята, Васко Абаджиев изсвири с изключително свършенство. Спокойно и съсредоточено той успя да превърне техниката от самоцел в музикално изграден елемент и по този начин постигна музикалното в този технически най-труден концерт за цигулка... Трудно е да се анализира изкуство от такъв размер. Тук думите са безсилни. Остава само чувството за нещо голямо и неотразимо, което се налага със силата и неумолимостта на природното явление. Концертите на Васко Абаджиев показват най-високия връх, до който е достигало българското изпълнителско изкуство. Те са връх на изпълнителското изкуство въобще и ние сме щастливи, че Васко е наш роден цигулар...”

През 1956 г. Васко Абаджиев заминава на лечение в Унгария, а после се установява във ФР Германия. Тогавашното българско правителство го

обявя за “невъзвръщенец” т.е. политически емигрант. Унищожават почти всичките му записи в Българското радио, но в “Златният фонд” се запазва (като по чудо!) запис на “Концерт № 1” от Паганини, заедно с “Концерт за цигулка” от Александър Глазунов.

Васко се установява да живее в гр. Хамбург, Германия, но там рядко му уреждат концерти. Живее в крайна бедност и свири по кръчмите, за да се прехранва.

Умира от сърдечен удар, пътувайки в градското метро, на 14 декември 1974 г.

* * *

Друг ученик на Никола Абаджиев (който продължава школата на Анри Мартò и чрез него тази на Камило Сивори и Николо Паганини) е **Васил Чернаев** (род. 1912 г. – поч. 1975 г. в гр. София). Отначало В. Чернаев учи цигулка с Йосиф Силаба, Ханс Кох и Христо Петков, а от есента на 1927 г. – с проф. Н. Абаджиев в Музикалното училище в София. С него разучава соловите сонати и партити на Бах, концертите за цигулка на Моцарт, Менделсон, Брамс, Виотан (№ 4), Чайковски, Сен-Санс и Н.Паганини (№ 1), както и капризите му (оп. 1 за соло цигулка).

През юни 1932 г. във Виена е обявен Първи международен конкурс за пеене и цигулка за млади изпълнители (от 15 до 30 години). В журито са светилата на цигулковото изкуство: председател е Клеменс Краус, а членове – Ян Кубелик, Ваша Пшихода, Йеньо Хубай, Джордже Енеску, Ерика Морини, Франтишек Дрдла, Арнолд Розе и диригентите Кусевицки, Лафит и Швертка. Състезанието се провежда в “Голямата музикална зала” с участието на 228 цигулари. Първото прослушване е при закрити врати и до втори тур се допускат само 23 души. Сред тях са и българските участници – Васил Чернаев и Димитър Торчанов. За съжаление цигулката на Чернаев не е качествена и той не може да “блесне” с пълна сила, но получава диплом за отлично представяне и медал, както и поканата на Дж. Енеску да учи в Париж.

След завръщането си в България, В. Чернаев концертира активно с програма, включваща предимно Моцартовите концерти (в ре мажор и ла мажор), Виенявски (Концерт № 2) и Паганини (Концерт № 1 и “Мойсей” фантазия върху сол струна).

На 14 април 1938 г. Чернаев заминава за Берлин, за да учи при проф. Георг Куленкамф. На 14.03.1939 г. изнася концерт, на който свири и Концерт в ре мажор от Паганини (с каденца на Соре). Отзивите за концерта са отлични.

Вестник “Берлинер Морген Пост” от 17.03.1939 г. пише: “Васил Чернаев притежава съвършена техника, дълбока музикалност и прекрасен тон. С

удивителна лекота изсвири най-трудните пиеси – Паганини – ре мажорния концерт и сонатата от Тартини – “Дяволският трилер”.

Вестник “Музик Вохе” от 18.03.1939 г. отбелязва: “Васил Чернаев в съпровод на Недялка Чернаева ни поднесе Паганини и Тартини в най-пречиствена виртуозна форма.” (1, с. 119)

Чернаев учи с Куленкампф и някои от капризите на Паганини.

“От Паганини започва епохата на цивилизацията в цигулката. Гениалният италианец остави в наследство всички главозамайващи технически възможности, които цигулката като инструмент грижливо таеше и които той откри.” (1, с. 116)

През 1939 г. Чернаев свири в препълнения салон на “Алианс Франсез” в гр. София само Паганиниеве творби. Концертът се повтаря и успехът е сензационен.

На 12.12.1939 г. свири в “Бетовензаал” в гр. Берлин творби на Й. С. Бах (“Шакона”), на Лало, Паганини и Сарасате.

След като Куленкампф влиза в конфликт по политически причини с ръководството на Висшето училище, подава оставката си и заминава за Швейцария, Васил Чернаев започва да учи с Хавеман (подготвя концертите на Моцарт и Брамс, Третата партита за соло цигулка на Й. С. Бах и сонати от Бетховен). Дипломаира се с отличие през м. март 1941 г. и се впуска в активна концертна дейност (за 15 години изнася повече от 1200 концерта из цяла Германия). Освен концерта на Паганини включва в програмите си капризи и други негови пиеси (“Танц на вещиците”, “Палпити”, “Перпетуум мобиле”, “Мойсей” — вариации върху IV струна), а също и сонати от Тартини, Вивалди, Верачини и други италиански автори.

През лятото на 1943 г. Васил Чернаев прави голяма концертна обиколка в Холандия и изнася с голям успех 30 концерта. После заминава за Франция и свири в Париж, Лил, Дуан, Реймс, Дижон, Бордо и др. градове. В Белгия и Люксембург се представя с 49 концерта.

Вестник “Дойчер Музиккалендар” на Макс Хесе, информиращ за изкуството в Германия, пише:

“Васил Чернаев е един избраник. Той е един от най-големите, днес живи, цигулари.” (1, с. 138)

На 6.09.1944 г. Васил Чернаев и жена му – пианистката Недялка Чернаева са наклеветени от провокатор пред Гестапо. Арестуват ги и ги пращат в концлагер: него – в Дахау, а нея – в Равенсбрюк. Оцеляват по чудо и след войната (в края на 1946 г.) се завръщат в България. Чернаев става концертмайстор на Софийската държавна филхармония. В следващите години концертира в Унгария, Полша, Чехия, Източна Германия и Румъния.

Умира през 1975 г. в гр. София.

Голямата българска цигуларка **Недялка Симеонова** (род. 2.12.1901 г. в гр. Хасково – поч. 14.03.1957 г. в Париж) също е добра изпълнителка на творби от Паганини. Тя започва да учи цигулка с баща си – музикант-тромпетист и цигулар. Изнася концерти от детска възраст. През септември 1913 г. заминава с баща си в Америка и в гр. Бостън участва в концерти в помощ за пострадалите от Балканската война. Бостън е град с амбицията да има най-добрия оркестър: с него свирят знаменитите музиканти Крайслер, Рахманинов, Годовски, Хуберман, Зауер, Изаи и др. Изаи слуша Недялка (с “Испанска симфония” на Лало), предрича ѝ блестящо бъдеще и ѝ препоръчва да учи с Леополд Ауер. С препоръките на Изаи и Крайслер тя сключва договор с богати меценати за 5-годишна издръжка за обучение.

Ауер е професор в Петербургската консерватория. С него Недялка започва да учи цигулка съвсем отначало (заедно с другите му ученици Яша Хайфец, Гоша Зайлер, Еди Браун, Изолда Менгес и др.). Обучението на Ауер е сложно, защото представлява цяла система. Първата задача на ученика, естествено, е да усвои правилна постановка. Ауер, който безспорно е един от най-изтъкнатите цигулкові педагози на ХХ век, не е препоръчвал свиренето с възглавничка (така, както е изисквал от учениците си и наследникът на школата на Паганини в Италия Франческо Сфилио!)

14-годишна Недялка Симеонова свири “Концерт за цигулка в ми минор” от Феликс Менделсон Бартолди с Дрезденската филхармония под диригентството на Линднер. В Кьолнската катедрала свири “Ла Фолия” на Корели с пианистката Ели Ной, а в Лайпциг – Концерт №2 от Хенрих Виенявски. В Дрезден учи и с Густав Хавеман (ученик на Йоахим), който е и концертмайстор на Дрезденската филхармония. Разучава соловите сонати и партити за цигулка от Й. С. Бах, капризите за соло цигулка на Паганини и Виенявски. През 1917 г. свири Концерт за цигулка от П. Ил. Чайковски с Дрезденската филхармония. Успехът е блестящ и се повтаря и в други немски градове – Рощок, Хемниц и Хамборн. Разучава и концертите на Макс Брух, Менделсон и Паганини (№ 1). Концертът на гениалния генуезец поставя пред Симеонова проблеми с техническите новости в царството на висшата цигулкова техника (видовете стакато, естествени и изкуствени флажолети, флажолети в двоен гриф с гами в терци и сексти, пицикати с лява ръка и т.н.). Това е важен етап в развитието ѝ като отличен музикант-солист, познаващ основно старите и нови методи и автори, със солиден замах на дясната ръка, добра пръстова техника и сигурна интонация.

През 1920 г. Недялка Симеонова се завръща в България и изнася с голям успех концерти, на които свири и Концерт № 1 от Паганини (наред с концертите на Брамс, Менделсон, Чайковски и Глазунов).

На 15 декември 1920 г. заминава с параход от Хамбург за Америка и в Чикаго започва отново уроци с Леополд Ауер. В книгата си “Майстори на цигулката” Стефан Грудев много подробно описва обучението ѝ при Ауер:

“Недялка започва да привиква да свири без възглавничка и упражнява по 4–5 часа широки лъкове, гами в две октави, Шрадик I тетрадка и някои от по-леките етюди на Кройцер. Палецът на лявата ръка, поставен срещу първия и втория пръст с тенденция към втория, в никой случай не стърчи над грифа. Заради не особено дългите ѝ пръсти Ауер позволява при мъчен двоен гриф на *sol* и *re* (струни – б.а.) палецът ѝ да отиде и под шийката на цигулката. Лявата ръка да бъде абсолютно не стегната и тая свобода да се чувства особено при смяната на позициите; лакътят силно владен под цигулката, но не до степен да пречи на дясната ръка при свирене на *mi* струна; цигулката да се държи високо, за да се осигури най-голяма свобода на движението на лявата ръка. “Стреми се всякога да намаляваш разстоянието между двете ръце” – учи Ауер. Особено възискателен е към правилната постановка на лявата ръка в първа позиция... Натискът върху лъка трябва да е от пръстите и китката и в никакъв случай от цялата ръка... Не са занемарени упражненията за различни видове лък – деташе, мартеле, спикато, арпежи, тремоло... Голямо значение Ауер отдавал на гамите... Особено важен, може би най-важният дял, от педагогическите му усилия е да приучи учениците си да свирят чисто. Чистата интонация за Ауер е първата и последна задача на всеки цигулар. Всички негови ученици с име на световно известни цигулари – Яша Хайфец, Еди Браун, Макс Розен, Тоша Зайлер, Ефрем Цимбалист и др. интонационно са безупречни. Безспорно, в тая листа се реди и нашата именита цигуларка... “Тонът да пее и на празни струни – това трябва да бъде девиз на всеки цигулар” – учи Ауер... Симеонова упорито тегли “празни” лъкове, свири гами в цели ноти в бавно темпо, в крешендо, започващо от три *p* и завършващо с три *f* и после обратно, с вибрато и без вибрато... Вибратото е важен фактор за качеството на тона. Тя го видоизменя, контролира го, за да разбере тайната на звукоизвличането във всичките му отсенки. Само осъзнато нещо може да се владее...” (1, с. 45)*

С Ауер Недялка Симеонова поправя и обогатява интерпретацията на всички научени преди концерти и пиеси, особено на тези от Корели, Тартини, Витали, Бах и Паганини. Изучава и няколко каприза на Паганини, заедно с други виртуозни пиеси.

---

* Колко много общи неща има системата на Ауер с тази на италианския цигулков педагог Франческо Сфилио! (б.а.)

Симеонова остава при Ауер две години. Той живее в Ню Йорк, тя – в Бостон. Редовно всяка седмица влакът я носи с дебелия куп ноти, които грижливо е подготвяла. През целия този период Ауер ѝ забранява да концертира**.

Преди да се раздели с учителя си, му свири (на 19.10.1923 г.) цялата си програма, върху която той прави последните си забележки. На 21.10.с.г. Ауер ѝ урежда концерт в Ню Йорк, след който критиците я нареждат сред трите най-големи цигуларки в света: Ерика Морини (ученичка на Шевчик), Ерна Рубинщайн (ученичка на Хубай) и нашата Недялка.

Следват концерти Северна и Южна Америка (най-вече в Бразилия), както и в България, на които изпълнява цигулковите концерти на Менделсон, Сен-Санс (№3) и Паганини (№1). За 6 месеца (от октомври 1932 г. до март 1933 г.) изнася 47 концерта!

За изпълненията ѝ можем да се позовем на мнението на най-уважавания по онова време български критик Иван Камбуров:

“Изпълнението на Сен-Санс и Паганини показва в пълна мяра нейните технически и изпълнителски средства: съвършена чистота на тона, виртуозна техника, ясно чувство за фраза и динамични отсенки, с една вглъбеност в предаването, която я извежда към пълна артистична зрялост. Всички трудни пасажии са равни, отчетливи. Стакати, спикати, двойни тонове и други технически средства са от качество, което може да даде само цигулар от първа величина...” (1, с. 56)

През 1937 г. Симеонова започва да преподава цигулка в Музикалната академия в София, но ѝ правят проблем, че няма диплома, за да бъде професор. Затова тя заминава на 5 февруари 1938 г. за Германия и постъпва в майсторския клас на Дрезденската консерватория. След пет месеца се явява на изпит и с Концерт за цигулка на Чайковски смайва всички присъстващи. Получава диплома и ...предложение за професор в Дрезденската консерватория. Симеонова отказва предложението и се връща в България. Но тук оспорват дипломата ѝ, тъй като няма необходимия брой завършени семестри. Затова продължава да концертира в страната и в чужбина – Белград, Прага, Дрезден (където две години е член на филхармонията и една – свободен артист) и цяла Германия.

Н. Симеонова се връща в България през 1944 г., изплашена за близките си поради бомбардировките над София. След войната става солистка на

** Това напомня за обучението на италианския цигулар Джузепе Гаччетта с Франческо Сфилио! (б.а.)

Народния оркестър на Радио София и професор в Държавната музикална академия. Солира и на всички оркестри в страната, а с пианистката Люба Енчева изнася сонатни вечери и самостоятелни рецитали.

Умира от рак на 14 март 1959 г. в болницата в Париж.

Преработени творби на Паганини от български музиканти

Инструменталната виртуозност е едната страна на музикалната изразност на Николо Паганини, но при по-внимателно запознаване с творчеството му се разкриват стойностите на неговия композиторски почерк, тясно свързан с романтичния музикален стил. Може да се каже, че Паганини е най-важният италиански композитор на своята епоха и ако не е бил толкова гениален цигулков виртуоз, славата не би “затъмнила” и другата му дейност – на композитор. Със своето творчество Паганини събира наследството на италианските цигулкови школи от XVIII век – от Корели до Верачини, от Тартини до Локатели и поставя цигулковото изкуство на ново стъпало в цялостното развитие на техниката на лявата ръка и на лъка. Паганини (особено в своите 24 капризи за соло цигулка, опус 1) разширява традиционното хармонично мислене, установено през XVII и XVIII век като употребява нови за своето време хроматизми и модуляции и предизвиква използването на отдалечени тоналности. В този смисъл, Паганини, както Лист и Шопен на пианото, отваря нови пътища за изкуството на цигулката. С употребата на крайните регистри на инструмента, на двойни тонове и акорди, на различни удари с лъка, на пицикати с лява и дясна ръка, на имитации на различни звуци и т.н. той открива неподозирани дотогава нови простори пред цигулковото изпълнителство и композиторско майсторство. И до днес чрез творчеството на Паганини цигуларите развиват една техника, позната на времето на малцина виртуози – ония, на които Паганини посвещава своите 24 капризи.

Добре известно е, че 24-те каприза на Паганини не остават без ефект върху виртуозната техника и на пианистите. През 1831 г. Ф.Лист, едва 20-годишен, слуша за първи път Паганини в Париж. В резултат на дълбокото впечатление, което тази среща оставя в него, той написва “*Six etudes d’execution transcendente d’artes Paganini*” (“Шест трансцендентални етюда, посветени на Паганини”). Някои музиколози смятат, че именно Паганини със своите капризи показва на Фредерик Шопен “тона” в двата сборника от клавирните етюди. Не остават незабелязани и публикуваните през 1832 и 1833 г. клавирни акомпанименти от Роберт Шуман – “Капризи или етюди

върху Капризи на Паганини, оп. 3” и “Концертни етюди върху капризите на Паганини, оп. 10”.

Така с имената на Лист, Шопен и Шуман се поставя началото на инструменталната “зараза”, която причиняват виртуозните “24 каприза за соло цигулка, оп. 1” на Паганини. И не е случайно, че с творчеството си той увлича музикантите не само на XIX век, но и тези на XX век – от Рахманинов до Казела, от Лютославски до Пендерецки – многобройно са авторите на произведения, вдъхновени от него или посветени на него.

Оригиналността и особеността на темите на Паганини са начин за измерване на фигурата му като композитор. Изкуството му, освен че “заразява” много музиканти, открива нова епоха в цигулковата литература. От Паганини произлизат големите европейски школи на цигулари и композитори на цигулкова литература, като например на Хенрих Виенявски (в Русия и Полша) или на Анри Виотан (във Франция и Белгия).

След Паганини цигулковият репертоар се обогатява с много произведения, близки до творчеството му, като например “Циганката” от Равел, “Шест сонати за соло цигулка” от Изай, “Соната за соло цигулка” от Бела Барток, “Две сонати за соло цигулка” от Паул Хиндемит, “Соната, оп. 115” от Прокофиев и много други.

“Напевността” на музиката на Паганини и експресивността при варирането на мелодията са характерни за него черти, като например темата на “Каприз № 9” (Аморозо), или на “Каприз № 11”, или темите на “Кантабиле” в концертите му. Тази напевност, близка до оперния вкус и до мелодиите на Росини, Доницети и Белини, отбелязва неповторимата лична своеобразност на автора. Напевността и експресивността са близки и до душевността на българите, затова никак не е случайно, че творчеството на Паганини намира широка популярност и сред нашите музиканти и изпълнители.

Ето и списъка на произведенията на Николо Паганини, преработени за различни инструменти от български автори:

Година	Заглавие	Сборник и редактор	Издаелство
1966 г.	“Соната” (за виола и пиано)	сб. “Музикални произведения за виола и пиано” под редакцията на Захари Чавдаров	“Наука и изкуство”, София
1967 г.	“Каприз № 9” (за акордеон)	“Виртуозни пиеси за акордеон” с редактор Христо Радоев	“Наука и изкуство”, София
1967 г.	“Вариации на тема от Паганини” (върху 24-я каприз) (за акордеон)	“Виртуозни пиеси за акордеон” с редактор Христо Радоев	“Наука и изкуство”, София
1967 г.	“Вариации върху една тема от Паганини” (върху 24-я каприз) (втора преработка)	“Виртуозни пиеси за акордеон” с редактор Христо Радоев	“Наука и изкуство”, София
1967 г.	Фантазия “Моисей” (за IV струна, върху оп. “Моисей в Египет” от Дж. Росини (за контрабас)	“Пиеси за контрабас и пиано” под редакцията на Тодор Тошев	“Наука и изкуство”, София
1969 г.	“Перпетум мобиле (за виола и пиано)	“Пиеси за виола и пиано” под редакцията на Евгени Ангелов	“Наука и изкуство”, София
1971 г.	“24 капризи” (за соло виолончело)	Под редакцията на Луиджи Силва	“Наука и изкуство”, София
1973 г.	“Соната” (за акордеон)	“Концертен репертоар за акордеон” под редакцията на Магда Баева	“Наука и изкуство”, София
1979 г.	“Соната № 12” (за цигулка и пиано)	“Пиеси за цигулка и пиано” с редактори Трендафил Миланов и Петър Арнаудов	“Музика”, София
1979 г.	“Сонатина № 4 оп. 2” (за цигулка и пиано)	“Пиеси за цигулка и пиано” с ред. Тр. Миланов и П. Арнаудов	“Музика”, София
1980 г.	“Менует” и “Романс” (за китара)	“Пиеси за китара от италиански композитори”	“Музика”, София
1983 г.	“Кампанела” (за контрабас и пиано)	“Виртуозни произведения за контрабас и пиано”, редактор Тодор Тошев	“Музика”, София

Българските акордеонисти (Христо Радоев и Магда Баева) правят своите обработки по аналог на транскрипциите от съветски автори (напр. “Каприз № 24”, обработен за акордеон от Е. Ларичев или “Каприз № 9” в транскрипция на В. Славский) или на други автори (“Карнавал във Венеция”, обработен от П. Фросини). Като запазват автентичната Паганиниевска тема, авторите се стремят да “приложат” характерните виртуозни технически похвати на цигулката и при изпълнението на акордеон.

Българското участие в конкурса “Премия Паганини”

Интересът към творчеството на Паганини в наши дни може да се проследи и по заявките за участие в Международния конкурс “Премия Паганини” в Генуа. Докато на първото издание през 1954 г. се представят

само двама цигулари, то през 2002 г. желание за участие извяват 91 млади цигулари от 33 страни.

От направено статистическо проучване на участвалите цигулари и спечелили първа награда на този конкурс, се вижда, че България с една първа награда се нарежда на 7-мо място в света, заедно с Унгария, Гърция, Германия, Япония, Израел и Полша (след бивша СССР – с 14 първи награди, Италия, САЩ, Румъния и Китай – с по 3 първи награди и Франция – с 2 първи награди).

Български цигулари, станали лауреати на конкурса, са:

- 1961 г., 1-ва премия – Емил Камиларов
- 1966 г., 5-та премия – Николай Марангозов
- 1967 г., 4-та премия – Петър Делчев
- 1968 г., 4-та премия – Петър Делчев
- 1970 г., 2-ра премия – Минчо Минчев
- 1972 г., 4-та премия – Георги Тилев
- 1973 г., 3-та премия – Ваня Миланова
- 1985 г., 4-та премия – Ангелина Абаджиева
- 1989 г., 2-ра премия – Васко Василев*

На десет (от 49-те) издания на конкурса в работата на журито като членове са участвали и български музиканти: проф. Владимир Аврамов (през 1961, 1966, 1968, 1972 и 1978 г.), проф. Емил Камиларов (1970, 1986 и 1996 г.), проф. Дина Шнайдерман (1976 г.) и Димитър Зенгинов (1994 г.).

Накрая със съжаление трябва да отбележим, че през 90-те години на ХХ век и началото на ХХІ век се наблюдава “отлив” на българските цигулари от конкурса. В последните му издания участват (от името на България) само отделни млади цигулари (като Деница Костова, Владимир Станушев и Марио Хасан Хосе), обучаващи се в други страни, но техните интерпретаторски и инструментални умения не им позволяват да се наредят сред лауреатите.

---

* През 1959 г. 2-ра премия от конкурса получава и Сашко Гаврилов, но в архивите на конкурса е записано, че се е представил под името Зигфрид Гаврилоф от Германия (б.а.).

БИБЛИОГРАФИЯ

1. *Грудев, Ст.* Майстори на цигулката (Недялка Симеонова, Васил Чернаев, Васко Абаджиев). Наука и изкуство, С., 1955.
2. *Зидаров, К.* Цигулковата магия. (Бележити изпълнители-цигулари през вековете). Световна антология. С., 1996.
3. *Моцинова, Б.* Николо Паганини – живот и творчество, 2 част, В. Търново, 1999.
4. *Моцинова, Б.* Камило Сивори – живот и творчество. В. Търново, 2001.
5. *Motzinova, B.* “Niccolò Paganini e la scuola violinistica bulgara”, Quaderni dell’Istituto di studi Paganiniani, № 13, Genova, Ottobre 2001.
6. *Пиперов, Н., Ал. Абаджиев.* Забравеният Велик... Васко Абаджиев, Акад. изд. “Проф. Марин Дринов”. С., 2001.

THE VIOLIN SCHOOL OF NICCOLO PAGANINI AND THERE FOLLOWER IN BULGARIA

BOZANKA MOTZINOVA

Summary

In this article the author disclose facts of prominent transfer between Bulgarian and European musical culture (especially references of Bulgarian violin school with Niccolo Paganini’s violin school).

She advances an information for persons like as Petko Naumov – founder of the Musical school in Sofia and professor Nikola Abadjiev and professor Todor Vazarov and theirs students – the famous Bulgarian violinists Vasko Abadjiev, Vassil Chernaeв and Nedyalka Simeonova.

She discusses a creative interest of Bulgarian musicians related to Paganini’s works, and also the participation of Bulgarian violinists in International competition “Premium Paganini” in Genoa, Italy.